

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΑΝΟΙΚΤΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

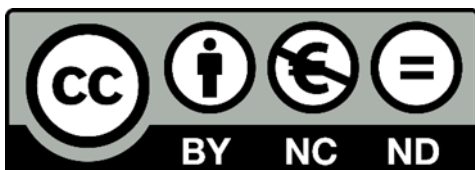

Τίτλος Μαθήματος: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα - Θεματογραφία Ι

Ενότητα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα 4

Διδάσκουσα: Καθηγήτρια Ελένη Χουλιαρά - Ράϊου

Τμήμα: Φιλολογίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

A. ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἐν τούτῳ δὴ ἂν τις γενόμενος γνοιή, οἷοι ἄρα ἐτύγχανον ὄντες τὴν ἀρετὴν οἱ Μαραθῶνι δεξάμενοι τὴν τῶν βαρβάρων δύναμιν καὶ κολασάμενοι τὴν ὑπερηφανίαν ὅλης τῆς Ἀσίας καὶ πρῶτοι στήσαντες τρόπαια τῶν βαρβάρων, ἠγεμόνες καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἄλλοις γενόμενοι, ὅτι οὐκ ἄμαχος εἶη ἡ Περσῶν δύναμις, ἀλλὰ πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπείκει. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐκείνους τοὺς ἄνδρας φημὶ οὐ μόνον τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων πατέρας εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς τε ἡμετέρας καὶ ζυμπάντων τῶν ἐν τῇδε τῇ ἡπείρῳ· εἰς ἐκεῖνο γὰρ τὸ ἔργον ἀποβλέψαντες καὶ τὰς ὑστέρας μάχας ἐτόλμησαν διακινδυνεύειν οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, μαθηταὶ τῶν ἐν Μαραθῶνι γενόμενοι.

Πλάτωνος, *Μενέξενος* 240d-e

B. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

Οι διάφορες μορφές του ρήματος που φανερώνουν την ψυχική διάθεση του ομιλούντος προσώπου λέγονται εγκλίσεις. Οι εγκλίσεις του ρήματος δηλώνουν τον τρόπο με τον οποίο διατίθεται ο ομιλητής απέναντι στο περιεχόμενο του ρήματος.

Οι προσωπικές εγκλίσεις των ρημάτων στην αρχαία ελληνική είναι τέσσερις: η Οριστική, η Υποτακτική, η Ευκτική και η Προστακτική.

Το περιεχόμενο του ρήματος μπορεί να παρουσιάζεται ως:

- βεβαιότητα (Οριστική).
- δυνατότητα ανοιχτή να πραγματοποιηθεί στο μέλλον ή δυνατότητα του παρελθόντος που δεν πραγματοποιήθηκε (δυνητική Οριστική και δυνητική Ευκτική).
- επιθυμία, προσδοκία, ευχή ή προσταγή του ομιλητή (Υποτακτική, ευχετική Ευκτική, Προστακτική).

Οι εγκλίσεις που δηλώνουν βεβαιότητα ή δυνατότητα (Οριστική και οι δύο δυνητικές εγκλίσεις) είναι εγκλίσεις των προτάσεων κρίσεως και δέχονται ἄρνηση *οὐ*. Οι εγκλίσεις που δηλώνουν επιθυμία, προσδοκία, ευχή ή προσταγή (Υποτακτική, Προστακτική, ευχετική Ευκτική, ευχετική Οριστική) είναι εγκλίσεις των προτάσεων επιθυμίας και δέχονται ἄρνηση *μή*.

1. Η Οριστική

Η Οριστική είναι η ἐγκλιση του πραγματικού. Η Οριστική με οποιονδήποτε χρόνο εκφράζει κάτι που είναι ή θεωρείται πραγματικό *Σωκράτης οὐ νομίζει θεοὺς ὁ δὲ στρατὸς τῶν Πελοποννησίων προῖὼν ἀφίκετο τῆς Ἀττικῆς ἐς Οἰνόην πρῶτον* (Θουκ. *Ἱστορία* 2.18.1) *Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς*

Πέρα ωστόσο από την παραπάνω βασική σημασία της, η Οριστική δηλώνει επίσης δυνατότητα ή πιθανότητα στις παρακάτω φράσεις: *ὀλίγου* + Οριστ. αορ.,

ὀλίγου δεῖν + Οριστ., ὀλίγου ἐδέησε + απαρ. (Στη θέση της γενικής ὀλίγου σπανιότερα εμφανίζονται οι γενικές μικροῦ ή ἐλάχιστου) διὰ τὰ τοῦ πατρὸς ἀμαρτήματα ὀλίγου τοῖς ἔνδεκα παρεδόθη (Λυσ. Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α' 14.17)

Η Οριστική παρελθοντικού χρόνου με το δυνητικό ἄν φανερώνει το δυνατό στο παρελθόν ή το αντίθετο του πραγματικού (δυνητική Οριστική). Η δυνητική Οριστική μεταφράζεται στα νέα ελληνικά με «θα» + παρατατικό ή υπερσυντέλικό ή με την περίφραση «θα μπορούσα να».

Η Οριστική παρατατικού ή αορίστου με το δυνητικό ἄν χρησιμοποιείται μερικές φορές για να δηλωθεί όχι το δυνατό στο παρελθόν, αλλά το επαναλαμβανόμενο στο παρελθόν (κυρίως στους υποθετικούς λόγους που δηλώνουν αόριστη επανάληψη στο παρελθόν) Ἔνθα δὴ ἔγνω ἄν τις ὅσου ἄξιον εἶη τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα (Ξεν. Κύρου Παιδεία 7.1.38) *Εἰ μὴ εἴχομεν φῶς, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἄν ἦμεν (Ξεν. Ἀπομνημονεύματα 4.3.3)*

Δυνατότητα ή αξίωση ανεκπλήρωτη στο παρελθόν και στο παρόν δηλώνει συχνά η Οριστική παρατατικού (χωρίς το δυνητικό ἄν) των απροσώπων ρημάτων που σημαίνουν αξίωση, καθήκον, αναγκαιότητα, πιθανότητα, καταλληλότητα κ.τ.ό., όπως ἔδει, ἔζη, προσήκε, καλῶς εἶχε, χρῆν, εἰκὸς ἦν, καιρὸς ἦν, ἀναγκαῖον ἦν, καλὸν ἦν κ.ά. Το ίδιο ισχύει και για τον παρατατικό των ρηματικών επιθέτων σε -τέον ἦν και των προσωπικών ρημάτων ἐβουλόμην, ἤθελον, ἤξιουν ᾤμην. Σε αυτές τις περιπτώσεις η ανεκπλήρωτη δυνατότητα ή αξίωση αφορά τη σημασία του απαρεμφάτου που εξαρτάται από τα παραπάνω απρόσωπα ή προσωπικά ρήματα ή τη σημασία του ρηματικού επιθέτου. Συχνά μετά την ανεκπλήρωτη δυνατότητα, ακολουθεί στην επόμενη φράση το πραγματικό, το οποίο εισάγεται αντιθετικά με εκφράσεις όπως νῦν δέ, ἐπεὶ δέ, ἐπειδὴ δέ *ἀλλὰ οὖς χρῆν, ὅτε ἀσφαλέστατοι ἦσαν, τότε προσιέναι, καὶ μὴ ἐν ᾧ ἡμεῖς μὲν ἡδίκημεθα, οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι (Θουκ. Ἱστορία 1.39.3)* *καίτοι προσήκεν ὑμᾶς, εἴπερ ἠβούλεσθε ζητεῖν τὸ τῇ πόλει συμφέρον, μᾶλλον τοῖς ἐναντιούμενοις ταῖς ὑμετέραις γνώμαις προσέχειν τὸν νοῦν ἢ τοῖς καταχαριζομένοις (Ισοκρ. Περὶ εἰρήνης 10)*

Δυνατότητα απραγματοποίητη στο παρελθόν εκφράζει και η Οριστική ιστορικού χρόνου στις υποθετικές προτάσεις του δευτέρου είδους υποθετικών λόγων (αντίθετο του πραγματικού). Ανάλογη είναι και η Οριστική ιστορικού χρόνου στις τελικές προτάσεις που δηλώνει σκοπό απραγματοποίητο στο παρελθόν *καὶ εἰ μὴ δρόμω μολὶς ἐξεφύγομεν εἰς Δελφούς, ἐκινδυνεύσαμεν ἄν ἀπολέσθαι (Αισχίν. Κατὰ Κτησιφῶντος 123)*

Η Οριστική παρατατικού ή αορίστου με το *εἰ γάρ* ή *εἴθε* φανερώνει ευχή (ευχή ανεκπλήρωτη) που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί (ευχετική Οριστική) *εἴθ' ἦσθα δυνατὸς δρᾶν ὅσον πρόθυμος εἶ (Ευρ. Ἡρακλεΐδαι 731)*

Ακόμη ευχή ανεκπλήρωτη εκφράζεται και με την χρήση του ρήματος *ὀφείλω*: *ὄφελον + απαρ. (επίσης εἴθ' ὄφελον + απαρ. ή εἰ ὄφελον + απαρ.) Ὁφέλε Κύρος ζῆν*

Στις ευθείες και πλάγιες ερωτήσεις η Οριστική των απροσώπων ρημάτων *χρῆ* και *δεῖ* + απαρ. δηλώνει απορία και ισοδυναμεί με απορηματική Υποτακτική *ἠρώτων τί χρῆ ποιεῖν [= τί ποιῶσι] (Ξεν. Ἀγησίλαος 2.13) καὶ διαρρήδην ἀπέδειξαν (οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους νομοθέται), ἃ χρῆ τὸν παῖδα τὸν ἐλεύθερον ἐπιτηδεύειν, καὶ ὡς δεῖ αὐτὸν τραφῆναι [= ἃ ἐπιτηδεύη καὶ ὡς τραφῆ]* (Αισχίν. Κατὰ Τιμάρχου 7)

2. Η Υποτακτική

Η Υποτακτική παρουσιάζει αυτό που σημαίνει το ρήμα ως κάτι το επιθυμητό ή ενδεχόμενο.

Η Υποτακτική της αρχαίας ελληνικής διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: α) την Υποτακτική του προσδοκώμενου (ή προορατική Υποτακτική) και β) τη βουλευτική Υποτακτική.

- Η Υποτακτική του προσδοκώμενου δηλώνει αυτό που αναμένεται ότι θα συμβεί κατά την υποκειμενική κρίση του ομιλητή και συνοδεύεται κανονικά από το μόριο *ἄν*. Η συγκεκριμένη Υποτακτική συγγενεύει αρκετά με την οριστική μέλλοντα: η διαφορά τους είναι πολύ λεπτή: στην περίπτωση του μέλλοντα η προσδοκία βασίζεται σε αντικειμενική κρίση, ενώ στην Υποτακτική του προσδοκώμενου σε υποκειμενική
- Η βουλευτική Υποτακτική δηλώνει μια κατάσταση που η πραγμάτωσή της επιζητείται από τον ομιλητή και κανονικά δεν συνοδεύεται από το μόριο *ἄν*

Η διαφορά των δύο Υποτακτικών συνίσταται στο ότι με την Υποτακτική του προσδοκώμενου ο ομιλητής προβλέπει το μέλλον κατά την υποκειμενική του κρίση, ενώ με την βουλευτική Υποτακτική επιδιώκει την πραγμάτωση της βούλησής του.

Υποτακτική του προσδοκώμενου

Η χρήση της Υποτακτικής του προσδοκώμενου σε κύριες προτάσεις, ενώ διατηρείται ακόμη στον Όμηρο (με ή χωρίς το μόριο *κέ(ν)* ή *ἄν*), στην αττική διάλεκτο έχει σχεδόν εκλείψει κι έχει αντικατασταθεί από την Οριστική του μέλλοντα: διατηρείται μόνο σε κάποιες στερεότυπες εκφράσεις: *τί πάθω; τί γένομαι; τί μοι γένηται*; κ.ά. *οὐ γάρ πω τοίους ἴδον άνερας οὐδὲ ἴδωμαι* (Ομ. *Ιλιάς* 1.262) *ὦ μοι ἐγὼ τί πάθω; τί νύ μοι μήκιστα γένηται*; (Ομ. *Ὀδύσσεια* 5.465)

Στις δευτερεύουσες προτάσεις, αντιθέτως, η χρήση της Υποτακτικής του προσδοκώμενου (κατά κανόνα με το μόριο *ἄν*) είναι πολύ συνηθισμένη. Ειδικότερα με Υποτακτική του προσδοκώμενου εκφέρονται χρονικές, υποθετικές, εναντιωματικές και αναφορικές προτάσεις. Επίσης τελικές που εισάγονται με τους συνδέσμους *ὅπως* και *ὥς*, αν και σε αυτές η Υποτακτική του προσδοκώμενου συχνά έχει αντικατασταθεί από Οριστική μέλλοντα. Σπάνια είναι στον Όμηρο η χρήση της Υποτακτικής του προσδοκώμενου σε πλάγιες ερωτήσεις, ενώ στην αττική διάλεκτο τα παραδείγματα είναι ελάχιστα *ἔτι δέ, ὧ άνδρες Αθηναῖοι, ἐάν αὐτῶν ἀποψηφίσηθε, οὐδεμίαν ὑμῖν εἴσονται χάριν* (Λυσ. *Κατὰ Ἐργοκλέους ἐπίλογος* 16) *ὑπερβιαζομένου γάρ τοῦ κακοῦ οἱ άνθρωποι, οὐκ ἔχοντες ὅτι γένονται, ἐς ὀλιγορίαν ἐτράποντο καὶ ἱερῶν καὶ ὀσίων ὁμοίως* (Θουκ. *Ἱστορία* 2.52.3)

Απαγορευτική Υποτακτική

Δηλώνει απαγόρευση και τίθεται πάντοτε σε δεύτερο ή τρίτο πρόσωπο. Συνοδεύεται πάντοτε από άρνηση *μη* *εἰ δέ πρεσβευτῆς ὢν ἐπὶ χρήμασιν ἐπίτηδες*

ἐξηπάτηκεν ὑμᾶς, μὴ ἀφήτε, μηδ' ἀνάσχησθ' ὡς οὐ δεῖ δίκην ὧν εἶπεν ὑποσχεῖν (Δημοσθ. Περί τῆς Παραπρεσβείας 182)

καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ με τῶν ἄλλων πολιτῶν μηδένα λόγον ποιῆσθαι, ἀλλὰ Λεωσθένη μόνον ἐγκωμιάζειν (Υπερ. Ἐπιτάφιος 15)

Βουλευτική Υποτακτική

Η βουλευτική Υποτακτική σε ανεξάρτητη πρόταση μπορεί να δηλώνει ενδοιασμό και ανησυχία μήπως ισχύει κάτι. Τότε βρίσκεται σε χρόνο ενεστώτα και εισάγεται με το *μὴ* (άρνηση *μὴ οὐ*). Ο ισχυρισμός αυτός που διατυπώνεται με επιφύλαξη συνοδεύεται συχνά από ειρωνεία *ἀλλὰ μὴ λίαν, ἔφη, θαυμαστός ὁ λόγος ἦ* (Πλάτ. Παρμενίδης 134e) *ἀγαθοὺς δὲ ἄρα ἄνδρας οὐκ ἐβούλετο ποιῆσαι; δοκῶ μὲν, ἐβούλετο, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἦ διδακτὸν (Πλάτ. Μένων 94b)* *τοὺς μὲν γὰρ πονηροὺς οὐ μὴ ποτε βελτίους ποιήσετε (Αισχίν. Κατὰ Κτησιφῶντος 177)*

Απορηματική Υποτακτική

Βρίσκεται στις ευθείες και πλάγιες ερωτήσεις και δηλώνει αμηχανία, απορία, αμφιβολία ή έκπληξη. Έχει άρνηση *μὴ* *Εἶπωμεν ἢ σιγῶμεν; ἀληθῶς γὰρ ἔγωγε καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ στόμα ναρκῶ, καὶ οὐκ ἔχω ὅτι ἀποκρίνωμαί σοι (Πλάτ. Μένων 80b)*

Βούλεσθε οὖν, ὁ Καλλίας ἔφη, συνέδριον κατασκευάσωμεν;

Συχνά η απορηματική Υποτακτική στις ευθείες ερωτήσεις συνοδεύεται από τα *βούλει, βούλεσθε, θέλεις, θέλετε*.

Εκτός από τις πλάγιες ερωτήσεις, με βουλευτική Υποτακτική εκφέρονται και άλλες δευτερεύουσες προτάσεις: οι τελικές και οι ενδοιαστικές.

3. Η Ευκτική

Η Ευκτική είναι η έγκλιση που δηλώνει μια απλή υποκειμενική σκέψη, η οποία εκδηλώνεται ως ευχή (ευχαιτική Ευκτική) ή ως δυνατότητα να πραγματοποιηθεί κάτι στο παρόν ή στο μέλλον (δυνατική Ευκτική). Μια τρίτη βασική λειτουργία της Ευκτικής είναι η χρήση της στον πλάγιο λόγο μετά από ιστορικό χρόνο στη θέση της απλής Οριστικής ή της Υποτακτικής (Ευκτική του πλαγίου λόγου).

Ευχαιτική Ευκτική

Εκφράζει ευχή ή κατάρα η οποία μπορεί να εκπληρωθεί στο μέλλον. Διαφέρει έτσι από την ευχαιτική Οριστική, η οποία εκφράζει ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν (αν και αρχικά η ευχαιτική Ευκτική δήλωνε και ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν, όπως φαίνεται από παραδείγματα στον Όμηρο). Πριν από την ευχαιτική Ευκτική προτάσσονται συνήθως τα μόρια *εἴθε, εἰ γὰρ Ὡ παῖ, γένοιο πατρός εὐτυχέστερος Μή μοι γένοιθ' ἄ βούλομ' ἀλλ' ἄ συμφέρει Εἴθ', ὦ λῶσθε, σὺ τοιοῦτος ὧν φίλος ἡμῖν γένοιο*

Στο β' και γ' πρόσωπο η ευχετική Ευκτική χρησιμοποιείται για να δηλώσει ευγενική προτροπή ή παραχώρηση. Ακόμη με ευχετική Ευκτική εκφέρονται και δευτερεύουσες αναφορικές, τελικές και σπάνια ενδοιαστικές προτάσεις.

Η δυνητική Ευκτική (Ευκτική με το δυνητικό μόριο *ἄν*) δηλώνει το δυνατό να πραγματοποιηθεί στο παρόν και στο μέλλον.

Η δυνητική Ευκτική, κυρίως στον Όμηρο, μπορεί να εκφέρεται και χωρίς το δυνητικό μόριο *ἄν*. Στους Αττικούς συγγραφείς η δυνητική Ευκτική χρησιμοποιείται για την δήλωση του πιθανού αντί του μέλλοντα χρόνου, ή για να εκφράσει μετριόφρονα γνώμη ή προσταγή η οποία γίνεται με λεπτότητα
ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ γένοιτ' ἄν ποτε καὶ κακὸς ἢ ὑπὸ χρόνου ἢ ὑπὸ πόνου ἢ ὑπὸ νόσου
Μεταφράζεται με: «μπορεί να...» ή «θα» με παρατατικό χρόνο

Με δυνητική Ευκτική επίσης εκφράζεται:

- (α) κάτι το πιθανό (ισοδυναμεί με μέλλοντα)
- (β) γνώμη διατυπωμένη με μετριοπάθεια
- (γ) ευγενική προσταγή

Με δυνητική Ευκτική μπορούν να εκφέρονται όλες οι δευτερεύουσες προτάσεις κρίσεως, ενώ στις υποθετικές, εναντιωματικές και αναφορικοϋποθετικές, η δυνητική Ευκτική δεν συνοδεύεται από το δυνητικό μόριο.

Το δυνητικό μόριο *ἄν* τίθεται κανονικά μετά το ρήμα στο οποίο ανήκει. Αν όμως στην πρόταση υπάρχει άρνηση ή κάποια αντωνυμία ή επίρρημα ή άλλη λέξη στην οποία δίνεται έμφαση, τότε το δυνητικό μόριο τίθεται μετά από αυτή τη λέξη.

Σε δευτερεύουσες προτάσεις η Ευκτική τίθεται συχνά στη θέση της απλής Οριστικής ή της Υποτακτικής, όταν στην κύρια πρόταση υπάρχει ιστορικός χρόνος. Η Ευκτική αυτή ονομάζεται Ευκτική του πλαγίου λόγου (Η Ευκτική του μέλλοντα χρησιμοποιείται μόνο ως Ευκτική του πλαγίου λόγου)

Κῦρος ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο πρὸς βασιλέα (Ξεν. *Κύρου Ανάβασις* 1.4.11) *Ἐπορεύετο δ' ἐκτὸς τείχους, ἵνα μελετώη* (Πλάτ. *Φαῖδρος* 228b)

Η επαναληπτική Ευκτική, η οποία συναντάται σε υποθετικές, χρονικές, και αναφορικές προτάσεις, δηλώνει το επαναλαμβανόμενο στο παρελθόν. Ανήκει ουσιαστικά στην κατηγορία της ευκτικής του πλαγίου λόγου, αφού στην κύρια πρόταση υπάρχει πάντοτε ιστορικός χρόνος. Η επαναληπτική Ευκτική δεν δηλώνει επανάληψη από μόνη της αλλά χάρη στα συμφραζόμενα στα οποία βρίσκεται *Εἴ τις δοκοίη αὐτῷ βλακεύειν..., ἔπαισεν ἄν* (Ξεν. *Κύρου Ανάβασις* 2.3.11) *Ὅποτε δέ τις ἀσθενήσειεν..., ἐπεσκόπει καὶ παρεῖχε πάντα ὅτου ἔδει* (Ξεν. *Κύρου Παιδεία* 8.2.25)

Η Ευκτική του πλαγίου λόγου

Για την έγκλιση αυτή άξια ιδιαίτερης προσοχής είναι τα εξής:

1. Βρίσκεται μόνον σε δευτερεύουσες προτάσεις, κρίσης ή επιθυμίας.
2. Είναι Ευκτική χωρίς το δυνητικό *ἄν* και τίθεται στην πρόταση αντί της απλής Οριστικής ή Υποτακτικής.
3. Εξαρτάται από ιστορικό χρόνο και χρησιμοποιείται από τον αφηγητή (τον συγγραφέα) για να δηλώσει κάτι (περιστατικά ή απόψεις) που συνέβη στο παρελθόν, χωρίς να είναι βέβαιος για αυτό, αλλά το αφηγείται ως γνώμη του υποκειμένου του

ρηματικού τύπου από τον οποίον εξαρτάται η ευκτική του πλαγίου λόγου, ως γνώμη δηλαδή υποκειμενική, αβέβαιη *Οἱ δὲ ἀπήγγελον ὅτι ὄλον οὕτως ἀναπαύοιτο τὸ στράτευμα Ξενοφῶν ἤγειτο πρὸς τὴν φανεράν ἔκβασιν, ἵνα ταύτῃ τῇ ὁδοῦ οἱ πολέμιοι προσέχοιεν τὸν νοῦν*

4. Η Προστακτική

Η Προστακτική δηλώνει την απαίτηση του υποκειμένου να κάνει κάποιος κάτι. Ειδικότερα η Προστακτική δηλώνει:

1. προσταγή ή απαγόρευση *ἄπτε, παῖ, λύχνον Ταῦτα μὴ ἐρώτα Μὴ μου ἄπτου*
2. προτροπή, αποτροπή ή παραίνεση *Ἐμοὶ πείθου καὶ μὴ ἄλλως ποίει Γνωθὶ σαυτὸν Μὴ θορυβεῖτε Χρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις Ἡδέως μὲν ἔχε πρὸς ἅπαντας*
3. συγκατάθεση ή παραχώρηση *ἔστω Ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐχέτω Οἱ δ' οὖν βοώντων*
4. δέηση ή παράκληση, ευχή ή κατάρα *Υγίαινε Ζεῦ, Ζεῦ τέλειε, τὰς ἐμὰς εὐχὰς τέλει*

Στις ηπιότερες μορφές προσταγής προτιμούνται αντί της Προστακτικής, η προτρεπτική, αποτρεπτική και απαγορευτική Υποτακτική και η ευχετική ή δυνατική Ευκτική. Από τις δευτερεύουσες προτάσεις μόνο οι αναφορικές μπορούν να εκφέρονται με Προστακτική είναι οι αναφορικές.

Η απλή Οριστική, η δυνατική Οριστική και η δυνατική Ευκτική είναι εγκλίσεις των προτάσεων κρίσεως και για αυτόν τον λόγο έχουν άρνηση *οὐ Δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης*

Η Υποτακτική, η ευχετική Ευκτική, η ευχετική Οριστική και η Προστακτική είναι εγκλίσεις των προτάσεων επιθυμίας και για αυτόν τον λόγο έχουν άρνηση *μὴ Μὴ μοι γένοιτο τοῦτο*

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Διαίρεση και στοιχεία των μερών του λόγου

Οι λέξεις της αρχαίας ελληνικής χωρίζονται σε δέκα είδη, που λέγονται μέρη του λόγου.

Τα μέρη του λόγου είναι: 1. άρθρο, 2. ουσιαστικό, 3. επίθετο, 4. αντωνυμία, 5. ρήμα, 6. μετοχή, 7. επίρρημα, 8. πρόθεση, 9. σύνδεσμος και 10. επιφώνημα.

Το ουσιαστικό και το επίθετο λέγονται και ονόματα. Από τα μέρη του λόγου τα έξι πρώτα κλίνονται: το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία, το ρήμα και η μετοχή. Λέγονται κλιτά διότι το καθένα από αυτά παρουσιάζεται στον λόγο με διαφορετικές μορφές *ὁ στρατιώτης οὗτος ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν μάχεται οἱ στρατιῶται οὗτοι ψιλὰς ἔχοντες τὰς κεφαλὰς μάχονται*

Τα υπόλοιπα τέσσερα μέρη του λόγου, το επίρρημα, η πρόθεση, ο σύνδεσμος και το επιφώνημα είναι άκλιτα, δηλαδή δεν κλίνονται καθώς παρουσιάζονται στον λόγο πάντοτε με την ίδια μορφή: *νῦν, ὅτε, πρὸς, καί, φεῦ.*

Οι διάφορες μορφές με τις οποίες παρουσιάζεται στον λόγο κάθε κλιτή λέξη λέγονται τύποι αυτής της λέξης: *ἦρωρ, ἦρωρρ, ἦρωερρ κτλ. – λέγω, λέγεις, λέγει κτλ.*

Σε κάθε τύπο μίας λέξης διακρίνονται δύο μέρη: η κατάληξη και το θέμα.

- Κατάληξη λέγεται το μεταβλητό μέρος της κλιτικής λέξης προς το τέλος της: -εσ, -ων, -σι κτλ.
- Θέμα λέγεται το αμετάβλητο μέρος της κλιτικής λέξης προς την αρχή της: ἥρω-λεγ-, γραφ-

Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος λέγεται χαρακτήρας. Ο χαρακτήρας μπορεί να είναι φωνήεν ή σύμφωνο. Για παράδειγμα ο χαρακτήρας του θέματος ἥρω- είναι ω. Ο χαρακτήρας του θέματος γραφ- είναι φ. Ο χαρακτήρας του θέματος άκου- είναι ου.

Στην αρχαία ελληνική το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία και η μετοχή σχηματίζουν τύπους που λέγονται πτώσεις. Για αυτόν τον λόγο τα πέντε αυτά κλιτά μέρη του λόγου λέγονται πτωτικά.

Οι πτώσεις στην αρχαία ελληνική είναι πέντε: η ονομαστική, η γενική, η δοτική, η αιτιατική και η κλητική.

Από τις πέντε πτώσεις η ονομαστική και η κλητική λέγονται ορθές, η γενική, η δοτική και η αιτιατική λέγονται πλάγιες.

Τα πτωτικά έχουν γένος αριθμό και κλίση.

- Τα γένη των πτωτικών είναι τρία: αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο: *ὁ ἀνὴρ, ἡ εἴσοδος, τὸ μῆλον - ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο - ὁ λύων, ἡ λύουσα, τὸ λῶν*
- Οι αριθμοί των πτωτικών στην αρχαία ελληνική γλώσσα ήταν τρεις: ο ενικός που δηλώνει ότι γίνεται λόγος για ένα, ο πληθυντικός, που δηλώνει ότι γίνεται λόγος για πολλά, και ο δυϊκός, που δηλώνει ότι γίνεται λόγος για δύο (*ὁ παῖς - οἱ παῖδες - τὸ παῖδε*).
- Κλίση λέγεται ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο σχηματίζονται οι πτώσεις ενός πτωτικού. Οι κλίσεις των πτωτικών είναι τρεις: η πρώτη, η δεύτερη και η τρίτη.

Η πτώση, το γένος, ο αριθμός και η κλίση λέγονται με μία λέξη παρεπόμενα (ή συνακόλουθα) των πτωτικών.

1. Ἄρθρο

Ἄρθρο είναι η μονοσύλλαβη κλιτή λέξη που κανονικά χρησιμοποιείται εμπρός από τα ονόματα, όταν μνημονεύονται στο λόγο ως γνωστά και ορισμένα: *ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἀλήθεια, τὸ δῶρον*.

2. Ουσιαστικό

Ονόματα ουσιαστικά ή απλώς ουσιαστικά λέγονται οι κλιτές λέξεις που σημαίνουν: α) πρόσωπα, ζώα ή πράγματα και β) ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα.

3. Επίθετο

Επίθετα λέγονται οι λέξεις που δηλώνουν ιδιότητα ή ποιότητα ουσιαστικών *Λευκός (ἄρτος), καλή (γυνή), ὑψηλόν (ὄρος)*.

4. Αντωνυμία

Αντωνυμίες λέγονται οι κλιτές λέξεις οι οποίες χρησιμοποιούνται στον λόγο κυρίως στην θέση ονομάτων (ουσιαστικών ή επιθέτων): *ἐκεῖνος γράφει οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός τοιοῦτος ἦν Ἀριστείδης.*

5. Ρήμα

Ρήματα λέγονται οι κλιτές λέξεις οι οποίες δηλώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί ή δέχεται μία ενέργεια, δηλαδή παθαίνει κάτι, ή βρίσκεται σε μία ορισμένη κατάσταση *Τισσαφέρνης διαβάλλει τον Κῦρον Κῦρος διαβάλλεται ὑπὸ Τισσαφέρνου*

Το ρήμα, όπως τα πτωτικά, έχει διάφορους τύπους με τους οποίους φανερώνονται τα παρεπόμενά του. Παρεπόμενα ή συνακόλουθα του ρήματος είναι: α) Η διάθεση, β) Ο αριθμός, γ) Το πρόσωπο, δ) Η έγκλιση, ε) Ο χρόνος, στ) Η φωνή και ζ) Η συζυγία.

6. Επίρρημα

Επιρρήματα λέγονται οι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κυρίως τα ρήματα και δηλώνουν τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό, βεβαίωση ή άρνηση κλπ.

Τα επιρρήματα κατά την σημασία τους είναι: α) τοπικά, β) χρονικά, γ) τροπικά, δ) ποσοτικά ε) βεβαιωτικά, στ) αρνητικά, ζ) διστακτικά

7. Πρόθεση

Προθέσεις λέγονται οι άκλιτες λέξεις που συνήθως τίθενται εμπρός από κλιτές λέξεις και φανερώνουν διάφορες σχέσεις, όπως τα επιρρήματα.

8. Σύνδεσμος

Σύνδεσμοι λέγονται οι άκλιτες λέξεις που χρησιμεύουν για να συνδέουν με ορισμένους τρόπους λέξεις ή προτάσεις μεταξύ τους. Οι σύνδεσμοι κατά την σημασία τους είναι: συμπλεκτικοί, διαζευκτικοί (ή διαχωριστικοί), αντιθετικοί (ή εναντιωματικοί), παραχωρητικοί ή (ενδοτικοί), χρονικοί, αιτιολογικοί, τελικοί, συμπερασματικοί, ειδικοί, υποθετικοί, ερωτηματικοί, ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί).

9. Επιφώνημα

Επιφωνήματα λέγονται οι άκλιτες λέξεις που δηλώνουν ψυχικό πάθημα όπως θαυμασμό, ενθουσιασμό, χαρά ή αγανάκτηση, αποστροφή, λύπη κτλ.

Δ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

1. *Τί γάρ ἂν λαθὼν διεπραξάμην; Τί γάρ, εἰ ἔλαθον, ἂν διεπραξάμην;* (= Τι θα πετύχαινα, αν διέφευγα την προσοχή;).

Η μετοχή *λαθὼν* προσδιορίζει τη δυνητική Οριστική *ἂν διεπραξάμην*. Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το μη πραγματικό.

2. *Σωθέντες ἴσως ἂν αὐθις ἔτι ποτὲ ἐν καιρῷ ὑμῖν γενοίμεθα* (= αν σωθούμε, ίσως πάλι κάποτε σας βοηθήσουμε στην κατάλληλη ώρα).

Η μετοχή *σωθέντες* προσδιορίζει την δυνητική Ευκτική *ἂν γενοίμεθα*. Ο υποθετικός λόγος δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος.

3. *Δίκαια δράσας συμμάχους ἔξεις θεούς: Ἄν δράσης δίκαια συμμάχους ἔξεις θεούς (= Ἄν κάνεις δίκαιες πράξεις, θα ἔχεις συμμάχους τους θεούς).*

Ἡ μετοχή *δράσας* προσδιορίζει το μέλλοντα Οριστικής ἔξεις. Ὁ υποθετικός λόγος δηλώνει το προσδοκώμενο.

4. *Ἀμφοτέροι γὰρ πιστευθέντες τοὺς πιστεύοντας ἀδικοῦσι: Ἄν ἀμφοτέροι πιστευθῶσι, τοὺς πιστεύσαντας ἀδικοῦσι (= Γιατί, αν οι δύο γίνουν πιστευτοί, αδικούν αυτούς που τους πιστεύουν).*

Ἡ μετοχή *πιστευθέντες* είναι υποθετική και αναγνωρίζεται κυρίως από το νόημα. Ὁ υποθετικός λόγος δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν ή στο μέλλον.

Ε. ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωριστούν γραμματικά όλα τα ουσιαστικά και οι μετοχές του κειμένου
2. α) Να αναγνωριστούν συντακτικά οι λέξεις: *δεξάμενοι, ὄντες, τῶν Βαρβάρων, Περσῶν, εἶναι, ξυμπάντων, τῶν Μαραθῶνι, εἰς τὸ ἔργον, μάχας, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, διακινδυνεύειν*, β) Να αναγνωριστεί συντακτικά (λέξη προς λέξη) η πρόταση: *ὅτι οὐκ ἄμαχος εἶη ἡ Περσῶν δύναμις*

Πάρις Σιώζος

**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Διδάσκουσα: Καθηγήτρια Ελένη Χουλιαρά - Ραΐου.
«Αρχαία Ελληνική Γλώσσα - Θεματογραφία Ι. Αρχαία Ελληνική Γλώσσα 4». Έκδοση: 1.0.
Ιωάννινα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1493>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα, Διεθνής Έκδοση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη.

[1] <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο.

που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο.

που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο.

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.